

İBN ZEKVÂN, Ebû Amr

(أبو عمرو ابن ذكوان)

Ebû Amr Abdullah b. Ahmed
b. Beşîr b. Zekvân ed-Dımaşkı
(ö. 242/857)Kıraat-i seb'a imamlarından
İbn Âmir'in
meşhur iki râvisinden biri.

10 Muharrem 173'te (9 Haziran 789) muhtemelen Dımaşk'ta doğdu. Bazı kaynaklarda Ebû Muhammed künyesi ve Fihri, Behrânî, Kureşî nisbeleriyle de anılır. Ancak İbn Hacer, Fihri nisbesiyle anılmasının doğru olmadığını belirtmiştir. İbn Zekvân, İbn Âmir kıraatinin Yahyâ b. Hâris ez-Zimârî rivayetini Yahyâ'nın talebesi Eyyûb b. Temîm'den okudu ve ölümünden sonra Dımaşk'ta hocasının yerine kıraat şeyhi oldu. Onun kıraat-i seb'a imamlarından Kisâî ile dört ay birlikte olup kendisine Kur'ân-ı Kerîm'i birkaç defa okuduğunu söylediği bildirilmişse de Zehebî bu bilginin ihtiyatla karşılanması gerektiğine işaret etmiştir. İbnü'l-Cezerî ise önce, İbn Zekvân'ın Irak'a gitmiş olması halinde Kisâî'den okumuş olabileceğini belirtmiş, ardından Kisâî'nin Dımaşk'a gitmesine ve Dımaşk Emeviyye Camii'nde kıraat okuduğuna dair elde ettiği bilgiyi zikrederek İbn Zekvân'ın Kisâî'den okuduğunu ispat etmeye çalışmıştır (*Ğâyetü'n-Nihâye*, I, 405, 537). İbnü'l-Cezerî ayrıca onun İshak b. Müseyyebî'den Nâfi' kıraatıyla ilgili bazı vecihler rivayet ettiğini de belirtmiştir.

Hadisle de meşgul olan İbn Zekvân Vekî b. Cerrâh, Vefid b. Müslim, Mervân b. Muhammed, kıraat hocası Eyyûb b. Temîm gibi şahsiyetlerden rivayette bulundu. Muhammed b. Mûsâ es-Sûrî, Ahfeş ed-Dımaşkı, Ahmed b. Yûsuf et-Tağlebî ve Muhammed b. Kâsım el-İskenderânî kıraat ilminde İbn Zekvân'dan istifade edip onun İbn Âmir'den gelen okuyuşunu rivayet ettiler. Ebû Dâvûd ve İbn Mâce *es-Sünen*'lerinde İbn Zekvân'dan hadis aktardılar. Ahmed b. Enes b. Mâlik, Bakî b. Mahled el-Endelüsî, Ebû Zür'a ed-Dımaşkı, Ebû Zür'a er-Râzî ve Ebû Hâtim er-Râzî gibi âlimler de ondan hadis öğrenip rivayet edenler arasında zikredilir.

Dımaşk'ın Derbülhâşimiyîn tarafında ikamet eden İbn Zekvân, Hişâm b. Ammâr ile birlikte İbn Âmir kıraatinin en yetkili kaynağı olmuş, Hişâm Emeviyye Camii'nde hitabet görevini yürütürken o da

aynı camide imamlık yapmıştır. İbn Zekvân 7 Şevval 242'de (6 Şubat 857) Dımaşk'ta vefat etti. Vefat günü 27 Şevval (26 Şubat), vefat yılı 243 olarak da zikredilmiştir. Ancak Zehebî ve İbnü'l-Cezerî bu son tesbitin yanlış olduğunu belirtirler. İbnü'l-Cezerî'nin *en-Neşr*'inde (I, 145) ölüm yılının 202 (818) olarak gösterilmesi bir bas-kı hatası olmalıdır. Zirikî'nin, *en-Neşr*'i kaynak göstererek İbn Zekvân Abdurrahman b. Ahmed adıyla ikinci bir şahsa yer vermesine (*el-A'lâm*, IV, 64, 188) bir açıklama getirmek mümkün görünmemektedir.

Vefid b. Utbe, Irak bölgesinde İbn Zekvân'dan daha güzel Kur'an okuyan bir kişinin bulunmadığını söylerken Ebû Zür'a ed-Dımaşkı, "Bana göre Irak, Hicaz, Şam, Mısır ve Horasan'da kıraat konusunda ondan daha üstünü yoktu" der. Bundan dolayı İbn Mücâhid'in (ö. 324/936) *Kitâbü's-Seb'a*'sından sonra yedi kıraat konusunda yazılan ve imamların râvilerini iki ile sınırlayan eserlerin hemen hepsinde İbn Âmir'in kıraati için tercih edilen iki râviden biri İbn Zekvân olmuştur. Zehebî de onun kıraat ilmindeki yerini ortaya koyarken kendisini, İbn Âmir kıraatinin diğer râvisi Hişâm b. Ammâr ile karşılaştırarak kıraat konusunda İbn Zekvân'ın Hişâm'dan çok ileride, ilimde ise Hişâm'ın ondan çok daha hatalı olduğunu söylemiştir. Hadis konusunda Ebû Hâtim, İbn Zekvân hakkında sadûk terimini kullanırken Yahyâ b. Maîn ondan "zararı yok", İbnü'l-Cezerî de "sika râvi" diye söz etmiş, İbn Hibbân ise kendisine *es-Sikâ't*'inde yer vermiştir.

İbn Zekvân'ın *Aksâmü'l-Kur'ân ve cevâbühâ ve Mâ yecibü 'alâ kâri'i'l-Kur'ân'inde hareketi lisânih* adlı eserleri kaynaklarda zikredilmektedir. *Dâ'iretü'l-mâ'ârif-i Büzürg-i İslâm*'de bu iki eser *Kitâbü Aksâmi'l-Kur'ân ve cevâbühâ ve mâ yecibü 'alâ kâri'i'l-Kur'ân'inde hareketi lisânih* adıyla tek kitap olarak gösterilmiş (III, 529), Abdülmecid Katâmiş ise İbnü'l-Bâziş'in *el-İknâ'* adlı eserine yazdığı dipnotta (I, 105, dipnot 2) bu ibareyi yukarıda belirtildiği gibi iki ayrı eser olarak zikretmiştir. Ebû Amr ed-Dânî, *et-Teysîr*'inde İbn Zekvân'a ait bir esere daha atıfta bulunmuşsa da (s. 187, 194) bu eserin adını vermemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-tâ'dil*, V, 5; İbn Hibbân, *es-Sikâ't*, VIII, 360; Dâni, *et-Teysîr* (nşr. O. Pretzl), İstanbul 1930, s. 6, 187, 194; İbnü'l-Bâziş, *el-İknâ'*, I, 105-106; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk* (Amrî), XXVII, 6-11; Mizzi, *Tehzîbü'l-*

Kemâl, XIV, 280-283; Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ'* (Altıkulaç), I, 402-405; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: senne 241-250*, s. 307-310; Safedî, *el-Vâfi*, XVII, 20; İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, I, 404-405, 537; a.mlf., *en-Neşr*, I, 145; İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, V, 140-141; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 100; Zirikî, *el-A'lâm*, IV, 64, 188; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, VI, 21; "İbn Zekvân", *DMBİ*, III, 529-530.

TAYYAR ALTIKULAÇ

İBN ZENCEVEYH

(bk. İBN ZENCÜYE).

İBN ZENCÜYE

(ابن زنجوية)

Ebû Ahmed Humejd b. Mahled
b. Kuteybe el-Horasânî
(ö. 251/865)

Hadis hâfızı, fakih.

180'de (796) Nesâ'da doğdu. Babası Mahled'in lakabına nisbetle İbn Zencüye (İbn Zenceveyh) diye şöhret buldu ve soyunun Ezd kabilesine dayanması sebebiyle Ezdî nisbesiyle de anıldı. Genç yaşta ilmi seyahatlere çıkarak Irak, Mekke, Medine, Dımaşk, Basra, Küfe, Humus, Kaysâriye, Mısır ve Horasan'ı dolaştı; bu şehirlerdeki âlimlerden hadis öğrendi (*Kitâbü'l-Emvâl*, neşredenin girişi, I, 18-19). Ebû Âsım en-Nebîl, Ubeydullah b. Mûsâ el-Absî, Yezîd b. Hârûn, Muhammed b. Yûsuf el-Firyâbî, Ali b. Medîni, Ebû Ubeyd Kâsım b. Selâm ve Ebû Nuaym Fazl b. Dükeyn gibi 100'ü aşkın âlimden rivayette bulundu. Ebû Dâvûd es-Sicistânî, Nesâî, Ebû Zür'a ed-Dımaşkı, Ebû Zür'a er-Râzî, Ebû Hâtim er-Râzî, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Muhammed b. İshak es-Serrâc gibi pek çok âlim de ondan hadis rivayet etti. Buhârî ve Müslim sahihlerinde kendisine yer vermemekle birlikte ondan hadis öğrendiler (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XII, 20).

Fıkıh alanında da derinleşen İbn Zencüye'nin Nesâ'da sünneti ihya ettiği ve bölgenin fıkıh ve hadis konularında önde gelen âlimlerinden olduğu ifade edilmiştir (İbn Hibbân, VIII, 197). Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, Horasanlı talebelerinin en değerlisi olarak İbn Zencüye ile Ahmed b. Şebbüye'yi göstermiş, Hatîb el-Bağdâdî onu sika, sebt, hüccet, İbn Hibbân sika, hüccet, Nesâî sika, Ebû Hâtim er-Râzî de sadûk terimleriyle değerlendirmiştir. İbn Zencüye, ikinci Mısır seyahatinden döndükten sonra 251'de (865) vefat etti. Onun Mısır'da öldüğünü söyleyenler olduğu gibi (İbn Ebû Ya'lâ, I, 150) 247 (861) veya